

УДК 378.14

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Н.І.Костенко

***Анотація.** У статті висвітлено специфіку лінгвокраїнознавчого підходу у навчанні іноземної мови студентів вищих навчальних закладів, проаналізовано засади міжкультурного підходу до організації навчального процесу та розкрито зміст лінгвосоціокультурної компетенції (ЛСКК).*

***Ключові слова:** лінгвокраїнознавчий підхід, студенти вищих навчальних закладів, лінгвосоціокультурна компетенція (ЛСКК).*

***Аннотация.** В статье рассматривается специфика лингвострановедческого подхода в обучении иностранному языку студентов высших учебных заведений, проанализированы основы межкультурного подхода к организации учебного процесса и раскрыто содержание лингвосоциокультурной компетенции (ЛСКК).*

***Ключевые слова:** лингвострановедческий подход, студенты высших учебных заведений, лингвосоциокультурная компетенция (ЛСКК).*

Summary. *The article deals with the specifics of the linguo-regional approach to the teaching a foreign language to university students, analyzes the principles of intercultural approach to the educational process and presents the content of the linguistic sociocultural competence (LSCC).*

Keywords: *the linguo-regional approach, students of higher educational establishments, linguistic sociocultural competence (LSCC).*

Сучасна Європа прагне не тільки політичного і економічного співробітництва, вона потребує культурної інтеграції, що полягає у збереженні багатонаціонального культурного спадку, інтенсифікації культурного та політичного діалогу. В сучасній європейській освіті роль мовної галузі є визначальною, адже мови є засобом спілкування і взаєморозуміння, розвитку і самореалізації громадян на континенті, що об'єднується.

Розуміння важливості комунікативної взаємодії супроводжується запровадженням у вищих навчальних закладах (зокрема й економічного профілю) гуманітарних дисциплін, спеціальних тренінгів тощо. Проте, як свідчать результати проведених нами опитувань, майбутні економісти відчують певні труднощі у спілкуванні: вони не завжди можуть чітко висловлювати й відстоювати свою думку, уникати конфліктних ситуацій із колегами чи працівниками, долати психологічні бар'єри міжособистісної взаємодії. Формуванню комунікативних умінь суперечать надмірне застосування під час аудиторних занять персональних комп'ютерів, супроводження модульно-рейтингової системи навчання тестовою формою контролю навчальних досягнень, яка звільняє студентів від необхідності живого спілкування.

Тому відновлення системи освіти, адекватне кардинальним перетворенням, які відбуваються у соціокультурній дійсності, потребує залучення в процес навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі інтеркультурного компоненту, адже освіта і культура – два взаємопов'язані процеси. Отже, актуальність зазначеної тематики не викликає сумнівів.

Метою статті є аналіз особливостей лінгвокраїнознавчого підходу в навчанні студентів вищих навчальних закладів (в тому числі й економічного профілю) іноземної мови.

Серед науковців, які досліджували означену проблему в контексті дидактики вищої школи, необхідно назвати Є.М.Верещагіна, В.Г.Костомарова, А.І.Мойсєєва, В.В.Сафонова. У працях А.Абрамової, Й.Гентце, Г.Друм, Т.Каткової, Г.Терещука, В.Ковтуна, Е.Короткова, Л.Савчук, Ф.Тейлора, Ф.Хміля досліджено проблеми підготовки майбутніх фахівців у системі економічної освіти.

Вважаємо за доцільне розпочати з існуючих підходів щодо визначення сутності поняття «культура», а саме: антропологічного, соціологічного та філософського. Згідно з антропологічним підходом культурою є все життя суспільства. Соціологічний підхід передбачає вивчення певного аспекту існування соціальних спільнот, виділяє з суспільного життя конкретну частину, елемент. Філософський підхід виявляється у такому високому рівні абстракції, за якого культура постає явищем, яке можна виділити з процесу лише аналітично. Культуру трактують при цьому як зміст або вираження суспільства.

Для розуміння й осмислення поняття культури важливим є також діяльнісний підхід, репрезентований Ю.Р.Вишневським, Л.М.Коганом, М.С.Коганом, Е.С.Маркаряном. На думку Ж.Г.Тощенко, сформувались дві головні концепції: одна з них трактує культуру як творчу діяльність, інша інтерпретує культуру як спосіб, технологію діяльності. У вітчизняній соціології культуру визначають як сукупність соціальних норм і цінностей, що історично склалася у певній суспільній системі, а також як міру суспільного прогресу, ступінь вираження гуманістичних ідеалів, особливу форму поєднання духовних багатств, уже накопичених протягом попереднього розвитку людства, і духовних цінностей сучасного суспільства [6, с.98].

Культура є засобом духовного опанування дійсності на основі виявлення цінностей, що становлять цілісною системою логічно пов'язаних, стійких ідей, оцінок, орієнтацій, норм, критеріїв, виражених у зразках діяльності, об'єктивованих у речовинно-предметних і знаково-символічних формах, що передаються від покоління до покоління у процесі соціалізації. В цьому плані культура дає змогу побачити в суспільно-історичному процесі її специфічний людино-утворюючий момент. В культурі людина є не лише творцем предметного світу, й творцем самої себе, суб'єктом і головним результатом історичного світу. „Культура виражає міру усвідомлення людиною свого ставлення до самої себе, до суспільства, до природи, ступінь і рівень самореалізації своїх сутнісних потенцій” [11, с.15].

Вивчення іноземної мови є певним шляхом пізнання мови як нового коду, а також і соціокультурною реальністю. Задоволення цього пізнання є одним із шляхів до створення (через вивчення мови) ефективної основи для міжнаціонального та міждержавного взаєморозуміння. Про це говорилось у тексті Заключного акту Наради з безпеки і співпраці в Європі (Хельсинки, 1975): у ньому є розділ “Іноземні мови і цивілізація”, що констатує рішення урядів 35 країн “...заохочувати вивчення

іноземних мов і цивілізацій як важливий засіб для розширення спілкування між народами, для їх кращого ознайомлення з культурою кожної країни, а також для зміцнення міжнародної співпраці”. У цьому ж документі підкреслюється намір “заохочувати, де це доречно, навчання іноземних мов з вивченням відповідних цивілізацій” [5]. Освітня функція вивчення іноземної мови дуже значна: суб’єкти навчання оволодівають новими засобами для висловлення думки. “Вивчаючи засоби висловлення, ми вивчаємо і те, що висловлюємо,” – писав Л.В.Щерба. Дійсно, якщо мова – безпосередня дійсність думки [6, с.694], то вивчення мови є усвідомленням того, як люди вимовляють, які слова використовують для номінації предметів, явищ, їх якостей і властивостей, як поєднуються слова у висловлювання, і багато іншого, що забезпечує можливість розуміти один одного, сприймати та переказувати думки засобами мови [10, с.31].

Оскільки мета навчання визначається у дидактичних дослідженнях як початкова характеристика усієї системи навчання, то зміни цілей спричиняють зміни змісту, методів, принципів і засобів навчання. Однак серед науковців поки ще немає єдності у визначеності цілей навчання іноземної мови. Так, Є.І.Пассов бачить їх в оволодінні іншомовною культурою у навчальному, розвивальному та виховному аспектах. Він вказує на необхідність створення нової методичної системи, здатної забезпечити досягнення цієї мети найбільш ефективним шляхом і стверджує, що така система може бути побудована тільки на комунікативній основі [9]. В.Бухбіндер вважає, що мета навчання іноземних мов полягає у прищеплюванні слухачам умінь адекватно реагувати на певні іншомовні ситуації. Це стосується як сприйняття і зберігання іншомовної інформації, так і переказу змісту у процесі говоріння іноземною мовою, що припускає розвиток комплексних умінь у суб’єктів навчання [2]. В.Л.Скалкін бачить кінцевою метою навчання “володіння мовою як засобом спілкування, включення суб’єктів навчання у сферу реального спілкування іноземною мовою як у позиції промовця, так і слухача” [11, с. 7]. Перед викладачем іноземної мови виникає низка проблем, основною з яких є навчання міжкультурного спілкування, що вимагає не тільки й не стільки глибоких систематизованих знань про культуру країни, скільки розробок принципово нових підходів до організації навчання іноземної мови загалом. Говорячи про зміни у підході до вивчення іноземних мов, О.Леонтьєв вважає, що у викладанні необхідно більше орієнтуватися на культуру країни, мова якої вивчається, забезпечувати практичне врахування культурних і взагалі країнознавчих особливостей у спілкуванні мовою, що вивчається [7]. На думку Л.Г. Денисової і С. Мізеніна, “мові, іншомовному мовленню необхідно навчати у контексті національної та світової культури” [4].

Таким чином, з урахуванням різних підходів, теза про невідокремленість вивчення іноземної мови від одночасного ознайомлення суб’єктів навчання з культурою країни, мова якої вивчається, з її історією та сучасним життям, є загально визнаною. Проте, якщо раніше йшлося про переказ суб’єктам навчання певних знань і формування в них відповідних навичок та умінь, то тепер теоретичні роботи та практика свідчать про те, що цього просто недостатньо. На сучасному етапі розвитку освіти усвідомлюється необхідність коригування мети навчання іноземної мови, а також усього процесу навчання, який слід насичувати соціокультурними знаннями. Соціокультурний аспект повинен стати його постійною, невід’ємною частиною, що надає соціокультурній освіті цілеспрямований характер.

У 1988 р. Е.Мерфі сформулювала основні засади міжкультурного підходу як “продовження аудіовізуального методу, комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови та викладання із залученням країнознавчих матеріалів” [15]. Все більше викладачів іноземної мови прагнуть різними способами та в міру можливостей наблизити аудиторне навчання до особливостей тієї країни, мова якої вивчається. Досить часто більшість культурних норм, цінностей та манер поведінки, властивих іншій культурі, ніби позбавлена культурного колориту. Ми сприймаємо їх як щось натуральне, універсальне, не беручи до уваги того, що в інших культурах визначаються інші цінності та норми. Відсутність необхідних знань про культуру країн, мова яких вивчається, може викликати сприйняття власної культури як кращої, єдино правильної. Таке ставлення визнається соціо- чи етноцентризмом. Він розглядається як чинник, який є перешкодою у міжкультурному навчанні. Для того, щоб зрозуміти незрозуміле в іншій культурі, необхідно розібратися, яким чином формується погляд на неї крізь призму власної культури, постаратися змінити так званий “кут зору” на неї. Ось тоді стане можливе розуміння раніше незрозумілого в іншій культурі. Не випадково під діалогом культур розуміємо ставлення культури до культури як до рівноцінної з притаманними їй відмінностями та цікавою, бажаною саме в своїй унікальності, несхожості. Діалог сприяє розвитку у суспільстві соціокультурного розуміння належності до національної та світової спільноти і соціокультурної готовності до міжнаціонального спілкування серед суверенних об’єктів, кожен з яких вважає іншого повноправним та унікальним.

Г.Нойнер та Г.Хунфельд досліджували ідеї міжкультурного навчання поруч з чинниками

культурно-специфічного та індивідуального висловленого життєвого досвіду й історії навчання, “знань світу”, навчальних традицій і звичаїв, взаємин рідної та нової, що вивчається, культур, індивідуальної мотивації, підготовки вчителів (викладачів) і умов відповідних закладів [15]. Необхідність навчання мови, враховуючи країнознавчо обумовлені відмінності між мовами (рідною і тією, що вивчається), виникає тому, що іноземна мова розглядається як вираження інших стосунків, способів мислення, дій і мовлення (В.В.Сафонова, О.Р.Бондаренко, Б.-Д.Мюллер). Інша культура вивчається в порівнянні з рідною, оскільки розуміння “чужої” культури здійснюється на основі власного світосприйняття. Контакт культур представлений багатьма авторами як порівняння суспільних, культурних та мовленнєвих перспектив рідної та „чужої” культури (М.Зінгер, Г.Нойнер, В.П.Фурманова).

Розглядаючи мову як частину культури, Д.Хаймз стверджує, що її не можна зрозуміти без зв'язку з іншими елементами культури і потрібно вивчати із залученням не тільки соціології, етнографії, а й поезії, фольклористики, педагогіки та інших наук, які досліджують усі сфери культурної поведінки людини. Саме погляд на мовлення з різних точок зору та за допомогою методів різних наук може дати найбільш повне уявлення про роль мови у житті людини й людства та її місце у загальній теорії культури [13]. Американський методист Р.Ладо вважав, що вивчення іноземної мови обов'язково пов'язане з проникненням у культуру (у широкому розумінні цього слова) її носія, що мова і культура нероздільні й неможливо зрозуміти одну без іншої. Головною метою при цьому є не стільки знайомство з реаліями, скільки розуміння системи понять, які склалися протягом століть. Щоб зрозуміти інший народ та його мову, необхідно оволодіти його системою понять саме за допомогою мови цього народу [14].

Мова є засобом не тільки спілкування та висловлення думки, а й акумуляції цінностей культури. У мові відображаються досвід народу, його історія, матеріальна та духовна діяльність. Не можна не визнати факту соціальності мови. Її слід розуміти як діалектичну єдність мови та культури, мови і суспільства. У будь-який момент розвитку культури мова, яка її обслуговує, відображає її повно і адекватно. Мова – це універсальний матеріал, який використовується людьми у виготовленні моделі світу. За твердженням Є.В.Соколова: “Культура знаходить яскраві імена, які запам'ятовуємо, які дозволяють створити в уявленні образи відсутніх предметів, перераховувати і поєднувати їх у будь-якій послідовності; створює розгалужену систему значень, за допомогою якої можна відрізнити одне від одного, відпрацювати складну ієрархію оцінок, в якій сконцентрований досвід багатьох поколінь”[12].

Тільки завдяки мові можливе саме існування культури. Контакти між народами, а отже і між мовами, запозичення один в одного матеріалів для нових понять корисні і навіть необхідні. Слідами таких контактів переповнена наша мова. Обмін словами – тільки деталь того процесу, який можна назвати обміном знань. Справжній переклад з однієї мови на іншу є можливий, коли в кожній з них є подібні поняття, образи, символи. Світ пізнається завдяки мові, через мову, і сутність мови полягає в передачі думки від людини до людини, у функції бути носієм думки, усіх знань, усіх культурних цінностей. Мова як соціальний феномен належить до духовного мистецтва, до духовних явищ. Таким чином, по-перше, між типологією і структурними елементами мов і культур немає прямолінійного взаємозалежного і взаємозумовленого зв'язку; по-друге, культура як інтеграційний образ людської життєвої діяльності тісно пов'язана з мовою, у формах якої отримуємо закріплені способи і результати суспільно-історичного досвіду; по-третє, мова є умовою і продуктом людської культури і тому будь-яке вивчення мови неминує має своїм предметом саму культуру, іншими словами, є вивченням історичним [4]. Будь-яка мова, переломлюючи об'єктивно існуючий світ через національну свідомість, дає неповторну мовну модель світу даного етносу [1]. «Мова є не тільки однією з найважливіших ознак людини і людського суспільства, а й одним з найскладніших доступних повсякчасному спостереженню явищ, природа якого досі не дістала загальноприйнятого наукового висвітлення» [8].

Загальновідомо, що мові властиво накопичувати, зберігати та відображати факти і явища культури народу - «носія цієї мови». У мові відображається життя суспільства. Оскільки мова – це суспільне явище, вона обслуговує суспільство у всіх його сферах, є відображенням його свідомості, реагує на зміни його життя й сама формується суспільством. Саме тому одне з головних завдань вивчення іноземної мови полягає у проникненні в культуру, у систему світовідчужування та світорозуміння народу, мова якого вивчається, адже сама мова як форма існування розумової діяльності людини охоплює всі сфери індивідуального та суспільного її життя, є часткою людської природи, практичної та теоретичної діяльності як індивідуума, так і соціуму [3]. Визначаючи необхідність залучення студентів до культури країни, мова якої вивчається, та виділяючи культурний компонент у змісті навчання польської мови, тим самим відкриваємо слухачам безпосередній доступ до культури польського народу, забезпечуємо вже у процесі навчання діалог культур і, таким чином, сприяємо вихованню, освіті та всебічному розвитку майбутніх фахівців. Мова, яка вивчається, надає особистості широкі можливості пізнання

культурних цінностей, що належать народу, який розмовляє цією мовою. І.І.Срезневський писав: “У мові народ висловлює себе більш повно і всебічно, ніж у чомусь іншому. Усе, що має народ у своєму побуті і поняттях, і все, що він хоче зберегти у своїй пам’яті, висловлюється і зберігається мовою. У найвищому своєму життєвому та історичному застосуванні мова стає зброєю і провідником усіх освітніх потреб народу” [12]. Ми погоджуємось з тими, хто вважає, що знання, значення та зміст, які зберігаються у мові, спрямовують, диференціюють почуття людини, її волю, увагу тощо, поєднуючи їх у свідомість. Іншими словами, щодо індивідуума мова в її кумулятивній функції є справжнім педагогом, який повідомляє слухачеві відомості, що в собі зберігає, культурні цінності, накопичені поколіннями.

Безперечним є також факт, що іноземна мова є засобом залучення суб’єкта навчання до нової для нього національної культури. До того ж, очевидно і те, що суб’єкти навчання найчастіше прагнуть оволодіти мовою як ще одним способом спілкування, проте, не вивчаючи культуру країни і не знаючи її специфіки, вони не можуть повною мірою оволодіти і самою мовою. Таким чином можна зробити висновок про те, що країнознавчий підхід сприяє більш ефективному навчанню іноземної мови. Очевидно також і те, що для повноцінного взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур, мало знати мову – необхідні також знання і самої культури країни, мова якої вивчається.

Висновки. Лінгвокраїнознавчий підхід забезпечує суб’єктам навчання іноземної мови повноцінну комунікацію і дозволяє їм виявити ті розбіжності, які існують між двома культурами. Він забезпечує формування лінгвосоціокультурної компетенції (ЛСКК), під якою розуміють цілісну систему уявлень про національні традиції, звичаї, реалії країни, мова якої вивчається, яка дозволяє здобувати з лексики цієї мови приблизно ту ж саму інформацію, що й її носії, та досягти цим самим повноцінної комунікації.

Саме тому лінгвокраїнознавчий підхід скерований, насамперед, на забезпечення реалізації взаєморозуміння між комунікантами, які представляють різні етнопільноти, а також на їх міжкультурне спілкування. Тому використання цього підходу у навчанні іноземної мови студентів у вищій школі закладає перші елементи лінгвосоціокультурної компетенції.

Педагогічне значення лінгвокраїнознавства полягає у тому, що воно є чинником виховання особистості, розширення її освітньої сфери, діапазону знань, ерудованості у різних галузях науки та культури, тим самим значно впливає на формування ЛСКК майбутнього фахівця.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. Бухбиндер В.А. Основы методики преподавания иностран-ных языков / В.А.Бухбиндер, В.Штраус. – К., 1986. – 334 с.
3. Гальперин П.Я. К психологии формирования речи на иностранном языке / П.Я.Гальперин // Психолінгвістика і обучення інострaнному язyку. – М., 1972. – С. 60 – 67.
4. Денисова Л.Г. К проблеме концепции интенсивного курса в условиях средней школы / Л.Г.Денисова, С.М.Мезенин // Иностран. яз. в школе. – 1991. - № 6. - С. 13 - 23.
5. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе // Сборник актов - М. : Правда, 1975, 2 августа. – С. 35.
6. Коган Л.Н. Всестороннее развитие личности и культура / Л.Н.Коган. - М. : Знание, 1981. – 255 С.
7. Леонтьев А. А. Общая методика обучения иностранному языку / А.А.Леонтьев / Хрестоматия. – М., 1991. – 360 С.
8. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства // Мовознавство, 1997. - № 2-3.- с.3.
9. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е.И.Пассов. – М. : Рус. яз., 1977. – 214 С.
10. Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе / Г.В.Рогова, И.Н.Верещагина / Пособие для учителя. – М. : Просвещение, 1988. – 224 С.
11. Скалкин В.Л. Коммуникативные упражнения на английском языке / В.Л.Скалкин. - М. : Просвещение, 1983. - 144 С.
12. Сметанський М.І., Галузяк В.М. Педагогічна влада та її виховний потенціал / М.І.Сметанський, В.М.Галузяк // Педагогіка і психологія. – 1996. - № 4. – С. 32-39.
13. Фурманова М.В. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков // М.В.Фурманова / Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1994. – С. 23.
14. Hymes D. Models of the Interaction of Language and Social setting // Hymes D. / Journal of Social Issues. 1967, P. 23.
15. Murphy E. The Cultural Dimension in Foreign Language Teaching: Four Models // Murphy E. / Language, Culture Curriculum, Bd. 1/ 2, Dublin (Linguistics Institute of Ireland), 1988. – P. 147-163.